

A KUTATÁSI JELENTÉSEK DOKUMENTÁCIÓJA

047.3:002

A kutatási jelentésekről /reportokról/ - tudomásom szerint - magyar nyelven külön tanulmány még nem jelent meg. A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójában s a Magyar Könyvszemlében rámutatott ugyan egy-két cikk jelentőségükre, s a dokumentáció időszerű kérdéseiről tartott megbeszélések, előadások is hangsúlyozták fontosságukat, - alaposabban azonban senki sem foglalkozott a hazai és külföldi report-irodalom dokumentációjának problémáival.

A külföldi dokumentációs szakirodalomban viszont - különösen az 50-es évektől kezdve - igen sok tanulmány jelent meg a kutatási jelentésekről, sőt ujabban a dokumentációs és információs szolgálatról szóló szakkönyvek között olyat is találunk, amely önálló fejezetet szentel a reportok dokumentációjának.

Több mint 10 éve, hogy Magyarországon létrejött a tudományos kutatóintézetek hálózata. Legfőbb ideje tehát, hogy a kutatóintézetekben végzett kutatómunka eredményeit rögzítő jelentések dokumentációs feltárásával komolyan foglalkozzunk, és meghatározzuk a legfontosabb tennivalókat ezen a téren is.

Tanulmányom kereteit jóval meghaladná, ha a kutatási jelentések dokumentációjának problematikáját részletesen tárgyalnám, ezért csak vázlatosan érintek néhány fontosabb kérdést.

A TUDOMÁNYOS KUTATÁS JELENTŐSÉGE

"A szocializmus olyan társadalmi rendszer, amelynek minden lépését a tudományos megalapozottság és az előrelátás jellemzi, s a tudomány fejlődésének útjából eltakarít minden akadályt. Ezért a szocializmus és a tudomány között a szövetség eltóphetetlen szálai szövődnek. Államunk nem nélkülözheti a tudomány támogatását. Ahogy megyünk előbbre céljaink megvalósításában, úgy növekedik a tudomány szerepe és jelentősége az ipar, a mezőgazdaság, a kultúra fejlődésében, népünk életszínvonalának emelésében... Minél gyorsabban építjük a szocializmust, annál nagyobb az igény a tudomány eredményeinek alkalmazására, annál nagyobb a tudomány fejlesztésének szükségessége"^{1/}.

Ennek a fontos alapelvnek megfelelően a kutató-és fejlesztő intézetek széles hálózata épült ki a tudomány legtöbb ágában a természettudományi, ipari, mezőgazdasági, egészségügyi és társadalomtudományi kutatások területén. A tudományos kutató-intézetek hálózatához ma már kb. 120 kutató-intézet tartozik; ezek 80 %-a a felszabadulás után, nagyobb része pedig 1948 után alakult meg. Ezeken az intézeteken kívül még kb. 600 olyan egyetemi és főiskolai tanszék van, ahol - az oktatómunkán kívül - tudományos kutatómunkát is végeznek. "E tudományos intézmények álló alapja közel egy milliárd értéket képvisel. A kutató-intézetek 1958. évi költségvetési kiadása 559,1 millió Ft volt, ami az állami költségvetés teljes összegének közel egy százaléka. A kutató-intézetekben 1958 végén 11 769 fő dolgozott, s kb. ekkora volt az egyetemek és főiskolák személyi állománya is. A teljes létszámból a kutatóintézeti tudományos kutatók száma 3967, az egyetemi oktatók és kutatók száma 4464 fő volt"^{2/}.

Na a néhány kiragadott adat is élesen rávilágít a tudomány, illetve a tudományos kutatás jelentőségére és fejlődésére hazánkban. A kutatómunka ilyen nagy arányú kiépítésének és fejlesztésének eredményeképpen mind az alap-, mind pedig az alkalmazott kutatásokban komoly eredmények születtek, s amint az MSZMP VII. Kongresszusa megállapította: "a tudományos kutatómunka jelentős eredményei már ma is közvetlenül segítik iparunk, mezőgazdaságunk és népgazdaságunk általános fejlődését"^{3/}.

Bármily nagyok is azonban a kutatásban elért eredmények, az előttünk álló feladatok még nagyobbak, - különösen a műszaki fejlesztés terén. Iparunk színvonalának további emelése nem valószínűsíthető meg a szükséges kutatási feladatok elvégzése nélkül. "A kutatásnak mind nagyobb súlya és jelentősége lesz az ipari termelésben". A korszerű ipari termelés szerkezete ugyanis négyes tagozódású. Az első lépcső az alapkutatás, amely "általános természeti összefüggéseket keres valamely területen". A második lépcső az ipari kutatás, amely "a már ismert természeti összefüggéseket valamilyen meghatározott ipari célra alkalmazza". A harmadik lépcső a félüzemi vagy nulszerűipari gyártás s végül a negyedik a gyár^{4/}.

Mindezekből világosan látható, hogy a kutatások eredményeinek szorosan be kell épülniük a termelésbe. Ennek azonban az a feltétele, hogy a kutatási eredmények a lehető leggyorsabban ismertté váljanak minden érdekelt számára. A kutatási eredményekről való gyors tájékoztatás eszköze a kutatói jelentés, amely - mint dokumentum-fajta - ma már nem kerülheti el egyetlen szak-könyvtáros és dokumentalista figyelmét sem.

A KUTATÓI JELENTÉS MINT SZAKIRODALMI DOKUMENTUM

A XVII. századtól kezdve egészen a második világháborúig a folyóiratok voltak a tudományos közlés legfontosabb eszközei. Az 1609-ben megjelent rövidéletű GESTA LINGUORUM, majd az

1665-ben kiadott JOURNAL DES SCAVANS és a máig meglévő PHILOSOPHICAL TRANSACTIONS OF THE ROYAL SOCIETY óta a szakfolyóiratok közölték, és sugározták szét a tudományos kutatás eredményeit. A második világháború időszakában jött létre a kutatói jelentés abból a célból, hogy a titkos haditechnikai kutatások eredményeit gyorsan rögzítse, illetve rendeltetési helyére továbbítsa. A második világháború évei alatt és azóta is olyan hatalmas mértékben növekedett, és növekszik a kutatások, illetve kutatók száma, hogy az új tudományos eredmények, ismeretek gyors regisztrálására, terjesztésére a folyóiratok már nem felelnek meg. A kutatói jelentések "genesisében" tehát a kutatások titkosságán kívül ugrásszerű mennyiségi növekedésük játszotta a legnagyobb szerepet^{5/}.

A kutatói jelentésnek mint szakirodalmi dokumentumnak szerepét és fontosságát legmeggyőzőbben az mutathatja meg, hogy milyen az arány a csak reportokban rögzített és a szokványos szakirodalmi dokumentumokban /folyóirat, szabadalmi leírás stb./ is hozzáférhető kutatási eredmények között. Erre vonatkozóan 1952-ből származó amerikai hozzávetőleges adataink vannak. Ezek azt jelzik, hogy ez az arány tudomány- és iparáganként, illetve kutatási intézményenként változik^{6/}. A fizikában és a porkohászatban például a kutatások, kísérletek eredményeinek csak kb. 25 %-át publikálják; a kémiában a tudományos eredményeknek kb. 75 %-a jelenik meg folyóiratokban vagy szabadalmi leírásokban, a kémiai technológiában azonban már csak kb. 40 %-a; az elektronika területén kb. 50-50 % a publikált és nem publikált kutatási eredmények aránya. Vannak olyan iparágak is, amelyek területén egészen kicsi a publikált eredmények aránya: pl. a tisztítószerekre vonatkozó eredményeknek mindössze 5 %-a jelenik meg a szakirodalomban /ez is csaknem kizárólag szabadalmi leírásban/.

Ha a különféle kutatási intézményeket nézzük abból a szempontból, hogy kutatási eredményeiket milyen mértékben publikálják, akkor is a legnagyobb változatosságot találjuk: 15 és 80 % között változik a publikált és nem publikált kutatási eredmények, illetve jelentések aránya. A kutatási intézmények általában a következő okok miatt nem szokták eredményeiket publikálni: a kutatási eredmény negatív; a kutatás bizalmas; a kutatás valamilyen sürgős kérdésre adott válasz /egy hiba okának megkeresése stb./; az eredmény nem tartalmaz elegendő értékes adatot; a kutatónak nincs ideje a jelentést megfelelő irodalmi formába önteni.

A felsorolt adatokból látható, hogy a tudományos kísérletek, kutatások eredményeinek igen tekintélyes részét nyomtatásban megjelenő kiadványokban nem publikálják, tehát csak kutatói jelentésben kerül rögzítésre, illetve terjesztésre /persze nagyon korlátozott mértékben/. Mindebből az következik, hogy a kutatói jelentés olyan dokumentum, amelyet a szakirodalmi tájékoztatásban nem nélkülözhetünk.

Igen nyomatékosan mutatott rá a VESZTNİK AKADEMII NAUK 1952-ben megjelent cikke a kutatói jelentések szerepére és fontosságára. A kutatóintézetekben a tudományos problémák feldolgozása folyamán végzett kísérletek, vizsgálatok alkalmával jelentős mennyiségű dokumentum

keletkezik: a kutatómunka eredményeit kutatási jegyzőkönyvben, expedíciós naplóban, táblázatokban, fényképekben vagy rajzokban stb. rögzítik. Ezeket a dokumentumokat azután tanulmányozzák, s ezek alapján új elméleteket, tételeket állapítanak meg. A kutatómunka eredményeinek ezeket az általánosításait később újabb dokumentumokban rögzítik. Kézírtos jelentésben vagy kész irodalmi formában: monográfiában, folyóiratokban stb. "A tudományos kutató-intézetek munkájának gyakorlatából azonban köztudomású, hogy távolról sem használják fel teljesen a kutatások nyomán keletkezett dokumentum anyagot a nyomtatott publikációban. Lépten-nyomon előfordul, hogy csak egyes tényeket és adatokat emelnek ki belőlük egy témával kapcsolatban s a többi részét figyelmen kívül hagyják."7/

A kutatási jelentés, jegyzőkönyv, napló tehát feltétlenül megőrzendő, értékes dokumentum, amely a további kutatások egyik legfontosabb forrása, s a kutatási eredmények felhasználásának, tanulmányozásának, gyakorlati megvalósításának nélkülözhetetlen eszköze.

Ha a kutatási jelentésnek - mint szakirodalmi dokumentumnak - ilyen fontos szerepe van, akkor magától értetődik, hogy dokumentációs feldolgozásával, feltárásával legalább olyan mértékben foglalkoznunk kell, mint a folyóiratcikkek, szabadalmak, prospektusok stb. dokumentációjával. Amerikában, ahol évenként kb. 100 000 /1/ kutatási jelentés készül, 1952-ben konferenciát rendeztek a kutatási jelentések dokumentációjáról, s az elhangzott előadások részletesen feltárták annak a kérdésnek problematikáját 8-9/. Angliában az ASLIB aeronautikai csoportja rendezett konferenciát a kutatási jelentések dokumentációjának néhány problémájáról^{10-13/}. Érdekes megjegyezni, hogy eleinte a dokumentáció retrospektív és kurrens bibliográfiái mennyire elhanyagolták a kutatási jelentésekről szóló szakirodalom regisztrálását, pl. sem Otto FRANK szakbibliográfiai sorozatában /LITERATURVERZEICHNIS ZUR DOKUMENTATION/, sem a LIBRARY SCIENCE ABSTRACTS-ban nem található meg az 1952-ben rendezett amerikai konferencia anyaga! A MŰSZAKI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJÁNAK FIGYELŐSZOLGÁLATA is eléggé hiányos e téren: 6 év alatt mindössze két referátumot közölt a kutatási jelentésekről.

Az 1952-es amerikai konferencia óta a kutatási jelentések dokumentációjának meglehetősen bonyolult problematikája állandóan napirenden van. Tüzetesebb kutatás nélkül nehéz ennek a problematikának teljes áttekintésére vállalkoznunk, s még nehezebb határozott állásfoglalást kialakítanunk. Ezért a következőkben csak arra szorítkozom, hogy a hazai és külföldi kutatási jelentések dokumentációjának a műszaki termelési könyvtárhálózat számára legaktuálisabb kérdéseit felvessem, néhány feladatot megjelöljek, s megoldásukra néhány javaslatot tegyek.

A HAZAI KUTATÁSI JELENTÉSEK DOKUMENTÁCIÓJA

A hazai kutatási jelentések dokumentációját több szempontból is vizsgálhatjuk. Most csak két szempontot emelek ki: mi történik a publikált és nem publikált jelentések terén, s hogyan történik a dokumentáció országos, alközponti és intézeti szinten.

A kutatások, kísérletek eredményeinek egy részét a kutató-intézetek időszakos kiadványaikban /közlemények, évkönyvek stb./ közzéteszik. Az ilyen kiadványokban megjelenő hazai kutatási jelentéseket az OMK dokumentálja a külföld számára készülő három nyelven megjelenő referáló lapjaiban /pl.: az MTA Központi Fizikai Kutató Intézetének Közleményei; Távközlési Kutató Intézet Közleményei; Fémipari Kutató Intézet Közleményei; Építőanyagipari Központi Kutató Intézet Jelentései; Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Közleményei; Bányászati Kutató Intézet Közleményei; Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet Közleményei; Dohánykutató Intézet Közleményei; Erjedézipari Kutató Intézet Közleményei stb./. Az idegennyelvű referáló lapok persze nem oldják meg a magyar műszaki irodalom dokumentációjának égető és sürgető problémáját. Mind a folyóiratcikkek, mind a kutatási jelentések, mind pedig a disszertációk terén alapos dokumentációs feltárásra volna szükség a magyar szakemberek számára is! /Valószínű, hogy a magyar szakirodalom megfelelő dokumentációjának hiánya is oka annak, hogy "sok üzemi szakember még a szomszédos üzemben nagyszerűen bevált termelési eljárásokat sem ismeri"14/.

A nem publikált kutatási jelentések dokumentálásával - tudomásom szerint - országosan egyetlen szerv sem foglalkozik. Ez a probléma - a kutatások egy részének titkossága miatt - elég kényes és bonyolult. Jelenleg sem az ORSZÁGOS TERVHIVATALBAN, sem a MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIÁN, sem a MŰSZAKI EGYETEMEKEN nem történik meg a kutatási jelentések bibliográfiai regisztrálása, ami pedig alapja volna a dokumentációs feltárásnak. /Értesülésem szerint az MTA KÖZPONTI KÖNYVTÁRA és a BMŰE KÖZPONTI KÖNYVTÁRA tervbe vette a kutatási eredmények, illetve jelentések regisztrálását, s a közel jövőben megkezdí ilyen irányú munkáját./

A műszaki termelési könyvtárhálózat egyik alközpontjában a közelmúltban történtek lépések a kutatási jelentések dokumentációs feltárásának érdekében. A KOHÓ- ÉS GÉPIPARI KÖNYVTÁRI HÁLÓZATI ALKÖZPONT - a KGM Iparpolitikai Főosztályának, illetve iparigazgatóságainak előzetes felhívása alapján - ez év elején megkezdte a hálózathoz tartozó kutató-, fejlesztő és tervező intézetek jelentéseinek összegyűjtését, feldolgozását és feltárását. Az 1959-ben végzett kutatások tematikájáról az Alközpont annotált jegyzékeket kapott /egyelőre csak néhány intézettől/; 1960-tól kezdve a kutatások eredményjelentéseit az intézetek egy része teljes terjedelmükben megküldik az Alközpontnak. Az annotált jegyzékeket, illetve a megküldött jelentések tartalmi ismertetéseit a KOHÓ- ÉS GÉPIPARI SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ közli. A folyamatos tájékoztatáson kívül

tervbe vette az Alközpont retrospektív annotált bibliográfia készítését is a kutatási jelentésekről, a tanulmányuti jelentésekről készült bibliográfiához hasonlóan.

Kutatóintézeti szinten vizsgálva a jelentések dokumentációját, a rendelkezésünkre álló adatok szerint csak néhány olyan intézet van, amely feldolgozza, és dokumentálja a reportokat. A hazai és külföldi időszakos műszaki dokumentációs kiadványok nem régen megjelent jegyzékében^{15/} mindössze h á - r o m olyan kutatóintézeti kiadványt találunk, amely az intézeti kutatási jelentések jegyzékét is közli; ezek az AUTÓKÖZLEKEDÉSI TUDOMÁNYOS KUTATÓ INTÉZET DOKUMENTÁCIÓS TÁJÉKOZTATÓJA /az említett összeállításból sajnálatos módon kimaradt, hogy reportokat is feltár!/, a HŐTECHNIKAI KUTATÓ INTÉZET DOKUMENTÁCIÓS TÁJÉKOZTATÓJA és a JÁRMŰFEJLESZTÉSI INTÉZET KÖNYVTÁRI KÖZLEMÉNYEK c. dokumentációs szemléje. Ezeken az intézeteken kívül a FÉMIPARI KUTATÓ INTÉZET műszaki könyvtára is folyamatosan feldolgozza, és külön katalógusban regisztrálja az intézeti jelentéseket^{16/}.

A kutatóintézeti jelentéseket általában zárt anyagként, titkosan kezelik, ezért a kutatóintézeti könyvtárak többsége nem használhatja ezeket dokumentáció céljaira. Egészen kivételes az a helyzet, ami pl. az Autóközlekedési Tudományos Kutató Intézetben van, ahol a műszaki könyvtár tevékenyen közreműködik a jelentések szerkesztésében és elosztásában. A felsorolt adatok valószínűleg hiányosak; bizonyára van még néhány intézet, amelynek műszaki könyvtára valamilyen módon foglalkozik a kutatási jelentésekkel, jó volna, ha ezek is felszínre kerülnének, különösen most: a dokumentációs munkaverseny időszakában.

Ebből a vázlatos felsorolásból is kitűnik, hogy a hazai kutatói jelentések terén meglehetősen kisméretű és szervezetlen a dokumentációs tevékenység. Kutatóintézeti könyvtársaink egy része még nem döbönt rá arra, hogy ezen a téren komoly tennivalója van, és az alközpontok és az OMK sem foglalkoztak eddig kellő súllyal és eréllyel a hazai kutatási eredmények széleskörű dokumentációs feltárásának megszervezésével.

A KÜLFÖLDI KUTATÁSI JELENTÉSEK DOKUMENTÁCIÓJA

A külföldi kutatási jelentések dokumentációjával kapcsolatban három fő szempontra hívom fel a figyelmet: a jelentések beszerezhetőségére, bibliográfiai "ellenőrzésére" és dokumentációs feltárására; a kutatási jelentések könyvtári és dokumentációs "kezelése" terén ugyanis általában mindenütt ez a három fő probléma jelentkezik^{17/}.

A kutatási jelentések beszerezhetőségének és bibliográfiai regisztrálásának problémáját legcélszerűbb együtt tárgyalni, hiszen éppen a kurrens bibliográfiai tájékoztatás alapján lehet többnyire arról értesülni, hogy milyen kutatási jelentéseket publikáltak, illetve készítettek. A reportokról való folyamatos

tájékoztatás jelenleg még meglehetősen szűkösrű. A referáló folyóiratnak kb. negyed vagy ötöd része referálja, illetve regisztrálja a kutatási jelentéseket, de ezekből is általában csak azokat, amelyeket publikáltak. Ezt mutatja a már említett "HAZAI ÉS KÜLFÖLDI IDŐSZAKOS MŰSZAKI DOKUMENTÁCIÓS KIADVÁNYOK" c. jegyzék is, amelyben a felsorolt 255 dokumentációs-referáló szemléből mindössze 55 közül jegyzéket vagy referátumot kutatási jelentésekről; tehát a kurrens tájékoztató kiadványoknak csak 20 %-a.

Jelenleg egyetlen általános tartalmu referáló lap jelenik meg, amely kizárólag kutatási jelentésekről tájékoztat: a U.S. GOVERNMENT RESEARCH REPORTS. Ez a tudomány és technika különféle ágazataiban megjelenő publikálható /titkosság alól feloldott/ USA kutatási jelentésekről ad informatív kivonatokat. A jelentéseket 37 fő fejezetre osztva ismerteti; számonként kb. 1000 kivonatot közül, s minden számhoz háromféle index készül /szerzői, tárgyi és intézmény szerinti mutató/. Az amerikai report-irodalom terminológiája kissé szokatlan, ezért tanácsos néhány kifejezés pontos jelentését megjegyeznünk: classified report - titkos, nem közölhető, illetve bizalmasan kezelt jelentés; unclassified report - publikálható, korlátozás nélkül terjeszthető jelentés; declassified report - eredetileg titkos, később azonban a titkosság alól feloldott, tehát publikálható jelentés^{18/}.

A U.S. Government Research Reports alapján az OMK megkezdte az amerikai kutatási jelentések beszerzését. A megrendelés - a devizaigényes könyvbeszerzési keret terhére - a Kulturán keresztül történik.

Van néhány tudomány-, illetve iparág, amelynek szakirodalmában a kutatói jelentés "főszerepet" játszik; ezeken a szakterületeken - mint pl. atomtechnika, aeronautika - a referáló lapok igen bőségesen közlik a reportok ismertetéseit /pl. NUCLEAR SCIENCE ABSTRACTS/, sőt az atomenergia területén külön report-referáló kiadvány is van /ABSTRACTS OF DECLASSIFIED DOCUMENTS/.

A külföldi kutatói jelentések beszerzésének egyik forrása-ként tehát azok a referáló lapok használhatók, amelyek ezek címjegyzékét, illetve tartalmi kivonatait is közlik. A nem titkos kutatási jelentések általában mindenki számára hozzáférhetők; az USA-ban a reportokat az OFFICE OF TECHNICAL SERVICES /OTS, US Department of Commerce, Washington 25, D.C/ útján lehet beszerezni, illetve megvásárolni. Angliában főleg a DEPARTMENT OF SCIENTIFIC AND INDUSTRIAL RESEARCH /DSIR/, a STATIONARY OFFICE /HMSO/ ÉS A MINISTRY OF SUPPLY útján lehet a kutatási jelentésekhez hozzájutni. A jelentések egy részéről utánnyomások /reprintek/ készülnek, s általában ezek kerülnek eladásra. A reportok eredeti példányait - főképpen az atomtechnika területén - központi gyűjtő könyvtárakban /depository library/ raktározzák, ezek tehát folyamatosan megkapják a publikálható jelentéseket.

A szocialista országok kutatási jelentéseinek megszerzésére a kutató intézeteknek a KGST keretében és saját kezdeményezésükre történő együttműködése biztosít lehetőséget. Igen figyelemre

méltó ezen a téren a magyar-szovjet műszaki tudományos együttműködési bizottság 13. ülészsaka, amelyet nemrégén Moszkvában tartottak. Ezen az ülészsakon megtárgyalták, és jóváhagyták a Szovjetunió több tudományos kutató-intézetének együttműködését a megfelelő magyar intézményekkel. Az érintett kutató-intézetek műszaki könyvtárai bizonyára fel tudják majd ezt az együttműködést használni a kutatási jelentések megszerzésének és dokumentációjának érdekében is.

Másik nagyon jelentős kezdeményezés a szocialista országok építésügyi dokumentációs szervei között meginduló dokumentumcsere, illetve az érintett országok építőipari szakirodalmának teljes kölcsönös dokumentációs feltárása. Magyar részről ezt a munkát az ÉPÍTÉSÜGYI DOKUMENTÁCIÓS IRODA /ÉPÍTŐIPARI ALKÖZPONT/ végzi^{19/}. Ennek a hatalmas méretű vállalkozásnak keretében megvalósulhat a kutatási eredmények, illetve jelentések cseréje és dokumentációs feltárása is. Ehhez hasonló együttműködés minden szakminisztérium részére kívánatos volna, s a többi alközpontnak az építőipari példára hivatkozva, kezdeményeznie kellene a szocialista országok, illetve intézmények dokumentációs együttműködését; ennek különösen a nem publikált kutatási jelentések dokumentációjában volna nagy jelentősége.

A Kohó- és Gépipari Könyvtári Hálózati Alközpont is megkezdte a szocialista országok információs és kutatási intézményeivel a kapcsolat kiépítését. Az információs munkáról és kiadványokról való kölcsönös tájékoztatás, illetve csere során több jelentős kiadványban - más úton meg nem szerezhető - kutatási jelentéseket is közlétesznek /igen értékes kiadvány pl. a ZIS MITTEILUNGEN, amely a ZENTRALINSTITUT FÜR SCHWEISSTECHNIK kutatási és kísérleti eredményeiről szóló jelentéseket közli/.

Tudunk néhány olyan kutató-intézetéről is, amelynek műszaki könyvtárai - az intézetek által megkötött tapasztalatcsere-szerződés alapján - kapcsolatban állnak a szocialista társintézetekkel, és folyamatosan megkapják az intézetek jelentéseit, kiadványait /ilyen például az Autóközlekedési Tudományos Kutató Intézet, amely a moszkvai és drezdai intézetekkel tart fenn szoros kapcsolatot^{20/}; hasonló jellegű kapcsolatai vannak a Papíripari Kutató Intézetnek is/.

A külföldi kutatási jelentések dokumentációs feltárása terén igen öröndetes jelenség, hogy az ONK lapszemléi újabban már igen sok általuk beszerzett reportról közölnek informatív kivonatot. A KOHÁSZAT, ÖNTÖDE, ALUMINIUMIPAR o. lapszemle 1960. 6-ik száma különösen gazdag ebben a vonatkozásban: igen komoly report-irodalmat tár fel. Reméljük, hogy minden lapszemlében hamarosan állandósul a "kutatási jelentés" rovat, s lassanként egyenrangúvá válik a folyóiratoikkal rovatával.

JAVASLATOK A KUTATÁSI JELENTÉSEK DOKUMENTÁCIÓJÁNAK MEGSZERVEZÉSÉRE

"A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kutatási jelentések használata hónapról-hónapra növekszik, mert olyan alapvető tudományos közléseket tartalmaznak, amelyeket máshol nem lehet megtalálni^{21/}. Ezért aligha vitatható, hogy a kutatási jelentések dokumentációjával minden országnak, illetve minden érdekelt intézménynek, szakkönyvtárnak szervezett formában kell foglalkoznia. Tekintettel arra, hogy nálunk ilyen szervezési forma még nem alakult ki, az alábbiakban felvetek - megvitatásra - néhány olyan javaslatot, amely talán segíthet a legcélszerűbb szervezési formák megtalálásában és kialakításában. Hangsúlyozom, hogy a javaslatok semmilyen "hivatalos" álláspontot nem képviselnek, teljes egészükben a saját - bizonyára nem minden tekintetben helytálló - véleményemet tükrözik, s csak a műszaki tudományok és az ezekkel kapcsolatos alaptudományok kutatási jelentésére vonatkoznak.

I. A HAZAI KUTATÁSI JELENTÉSEK DOKUMENTÁCIÓJÁNAK MEGSZERVEZÉSE

1. A kutatási eredmények széleskörű megismertetése érdekében össze kell állítani az eddigi kutatási jelentések válogatott, annotált retrospektív bibliográfiáját. A bibliográfia szerkesztését az Országos Tervhivatal, a Magyar Tudományos Akadémia, a műszaki és tudományegyetemek, a szakminisztériumok, illetve műszaki termelési, az akadémiai, a műszaki felsőoktatási és a tudományegyetemi könyvtárhálózatok képviselőiből alakult munkaközösségre kell bízni.

2. Meg kell indítani a kutatási jelentésekről a folyamatos tájékoztatást. Kb. félővenként referáló szemlét kell kiadni, amely az ipari, az akadémiai, a műszaki, a tudományegyetemi kutató-intézetekben elért eredményeket rögzítő jelentésekről - szakágankénti csoportosításban - informatív kivonatokat tartalmaz. Ha megvalósulhatna a teljes magyar műszaki irodalmat ismertető referáló folyóirat, akkor a kutatási jelentések kivonatait is ebben kell közölni.

3. Létre kell hozni a kutatási jelentések központi könyvtárát, amely folyamatosan megkap, raktároz, és feldolgoz minden kutatási jelentést, s megfelelő apparátusa van a jelentések sokszorosítására. Ez a központi reportkönyvtár látná el a hazai és külföldi szakembereket /intézményeket/ az általuk igényelt reportokkal, s ez végezné a 2. pontban említett referáló lap szerkesztését is. A kutatási jelentések központi könyvtárát valamelyik érdekelt könyvtári hálózat /műszaki termelési, akadémiai, műszaki felsőoktatási/ központjában, esetleg az Országos Tervhivatalban kell megszervezni.

4. Évenként meg kell jelentetni a kutatási témák perspektivikus bibliográfiáját, amely minden tervév kezdetére jegyzékbe foglalja az arra az évre tervezett kutatási tematikát. A bibliográfiát a központi report-könyvtár készíti, megküldi minden érdekeltnek, s a

témákról kartotéknyilvántartást is vezet.

5. Biztosítani kell, hogy a műszaki-termelési könyvtár-hálózat minisztériumi alközpontjai, dokumentációs irodái a hálózatukhoz tartozó intézetek kutatási jelentéseit folyamatosan megkapják, s róluk gyors tájékoztatást készítsenek az érdekelteknek.

6. Lehetővé kell tenni, hogy a kutatóintézeti könyvtárak intézetük kutatási jelentéseit megkapják, állományba vegyék, feldolgozzák, kölcsönözzék, s tájékoztató munkájukban felhasználják.

7. A vállalatok kutatási osztályain készült jelentések dokumentációja érdekében biztosítani kell, hogy ezek ugyanolyan elbánásban részesüljenek, mint a kutatóintézeti jelentések.

8. A kutatási jelentések minősítésére /titkos, nem titkos; publikálható, nem publikálható stb./ az OTH, az MTA és a szakminisztériumok képviselőiből állandó bizottságot kell alakítani, amely a jelentéseket felülbírálja, és megfelelő jelzésekkel ellátja.

II. A KÜLFÖLDI KUTATÁSI JELENTÉSEK DOKUMENTÁCIÓJÁNAK MEGSZERVEZÉSE

1. Biztosítani kell a kapitalista országokból származó devizaigényes kutatási jelentések beszerzésének koordinálását az érdekelt könyvtári hálózatok, illetve intézmények között.

2. Fel kell kutatni azokat a kapitalista országokban lévő intézményeket, információs központokat, könyvtárakat stb., amelyek kutatási jelentések értékesítésével foglalkoznak; ezeket az intézményeket jegyzékbe kell foglalni, s ezt közölni kell a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójában.

3. Biztosítani kell, hogy az akadémiai és egyetemi kutatóintézetek által beszerzett, illetve csere- vagy ajándékképpen megkapott jelentéseket is feldolgozzák, és dokumentálják úgy, ahogyan az OMK referálja az általa megszerzett jelentéseket a lapszemlékben. E tekintetben biztosítani kell a műszaki-termelési, akadémiai, műszaki felsőoktatási és tudományegyetemi könyvtárhálózatok együttműködését.

4. Biztosítani kell, hogy az ipari kutató-intézetekben beszerzett jelentéseket dokumentálják. Ha valamely intézetnek nincs folyamatosan megjelenő dokumentációs kiadványa, akkor gondoskodni kell arról, hogy az illetékes alközpont adjon ezekről tájékoztatást.

5. A kutatási jelentések beszerzésének megkönnyítése érdekében be kell szerezni, illetve folyamatosan járattatni kell minden iparágból azokat a legfontosabb referáló kiadványokat, amelyek kutatási jelentéseket is feltárnak. E tekintetben a hálózati központok, alközpontok és intézetek beszerzését össze kell hangolni.

6. A kutatási jelentések dokumentációja érdekében a legszorosabb együttműködést kell kialakítani a szocialista országok illetékes intézményeivel, könyvtáraival, kutató-intézeteivel. Kezdeményezni kell - az említett építőipari példa mintájára - a KGST keretén belül olyan megállapodás létrejöttét, amely lehetővé teszi a kutatási jelentések folyamatos cseréjét minden tudomány-, illetve iparágban.

7. Biztosítani kell, hogy a kutató-intézetek közvetlen kapcsolatot létesítsenek a szocialista országok hasonló intézeteivel, kölcsönösen kicseréljék egymás kutatási jelentéseit, s ezeket az intézetek könyvtárai gyűjtsék, feldolgozzák, és dokumentálják.

8. Mind a hazai, mind a külföldi kutatási jelentések dokumentációs feldolgozására /címleírás, osztályozás stb./ egységes irányelveket kell kialakítani. Ezt a munkát az OMK feldolgozó, dokumentációs és módszertani osztályának kell elvégezni az alközpontok és néhány kutatóintézeti könyvtár közreműködésével.

Tisztában vagyok vele, hogy ezekkel a javaslatokkal kapcsolatban nagyon sok olyan részletkérdés merül fel, amelyeket most nem érintettem. Tanácsos volna a kutatási jelentések teljes dokumentációs problematikájának kidolgozására munkaközösséget alakítani az OMK, az alközpontok és a kutató-intézetek képviselőiből. Ez a munkaközösség részletesen s a legrealisabbnak látszó formában kidolgozhatná azokat a szempontokat, amelyeknek alapján a kutatási jelentések dokumentációját a légcélszerűbben meg lehetne szervezni.

Amint a bevezetőben említettem: tanulmányom csak vázlatos ismertetést ad a kutatási jelentések dokumentációjának kérdéseiről. Ez uton is arra kérek minden kutatóintézeti és minden érdeklődő szakkönyvtárost, hogy tanulmányomat egészítsék ki mindazokkal az adatokkal, problémákkal, amelyeket nem érintettem.

Tanulmányomnak egyébként szerves része az 54 tételből álló bibliográfia, amely némileg kárpótolhatja az érdeklődőket cikkem hiányosságaiért, mert a kutatási jelentés dokumentációjának jóformán minden problémájára vonatkozóan tartalmaz utalást, és kiindulásul szolgálhat a további tájékozódásban. Tekintettel azonban a téma fontosságára, érdemes volna az OMK "Időszerű műszaki dokumentációs kérdések" c. sorozatának egyik füzetét is a kutatási jelentésnek szentelni.

X . X . X . X . X . X

Felhasznált irodalom:

- 1/ Kállai Gyula: Üdvözlő beszéd /a Magyar Tudományos Akadémia 1960. évi CXVIII. nagygyűlésén/. - Magyar Tudomány, 1960. 5-6. sz. p. 296-297.
- 2/ Kónya Albert - Erdei Ferenc: Az országos távlati tudományos kutatási terv kidolgozása és a kutatások koordinálása. - Magyar Tudomány, 1960. 2. sz. p. 50.

- 3/ A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusa. Bp. 1959, Kossuth K. p. 45.
- 4/ Geszti P.Ottó: Műszaki fejlődésünk alapvető feltételei: szorosabb együttműködés a baráti országokkal. - Népszabadság, 1960. 167. sz. p. 3.
- 5/ Miller, E.E.: The genesis and characteristics of report literature. - American Documentation, 1952, p. 91-92.
- 6/ Graf, D.: Report service to industry. - American Documentation, 1952, p. 145-146.
- 7/ A tudományos dokumentum-anyagok nyilvántartása és megőrzése a tudományos kutató intézetekben. - Vesztnik Akademii Nauk SzSzsZR, 1952. p. 123-125. /Fordítás: A Szovjetunió és a népi demokráciák könyvtárügye, 26. sz. p. 37-39./
- 8/ Symposium on Technical Reports. - Special Libraries, 1952. p. 140-141.
- 9/ Papers read before the Institute on the Administration and Use of Technical Research Reports of the Science-Technology Division of the Special Libraries Association, May 30-31, 1952. American Documentation, 1952. p. 91-181.
- 10/ Halloway, A.H.: Acquisition of reports. - Aslib Proceedings, 1953, p. 323-328.
- 11/ Cameron, A.R.: Accessioning and cataloging of reports. - Aslib Proceedings, 1953. p. 329-334.
- 12/ Walkins, P.S.: Filing and storage of reports. - Aslib Proceedings, 1953. p. 335-340.
- 13/ Wright, R.C.: Exploiting report literature. - Aslib Proceedings, 1953. p. 341-344.
- 14/ Buzási János: A Népszabadság műszaki fejlesztési vitájának néhány tanulsága. - Népszabadság, 1960. 174. sz. p. 3.
- 15/ Hazai és külföldi időszakos műszaki dokumentációs kiadványok. Összeáll.: Vince Pálné. Bp. 1960. OMK. 78 p. /Időszerű műszaki dokumentációs kérdések 1./
- 16/ Vigh Gusztávné: A Fémipari Kutató Intézet műszaki könyvtárának folyóirat feldolgozási módszere és könyvtári katalógusrendszere. - MKT, 1959. 2.sz. p. 46.
- 17/ Warheit, I.A.: The research report and modern librarianship. - Revue de la Documentation, 1959. p. 33-35.
- 18/ Weigel, F.: Az atomtechnikai kutatás irodalma. - Atomtechnikai Tájékoztató, 1960. 1.sz. p. 1. /Fordítás az Angewandte Chemie, 1957. 23. sz.-ból. p. 747-753./

- 19/ Bagi János: Építőipari szakkönyvtárosok és dokumentalisták ankétja. - A Könyvtáros, 1960. 7. sz. p.490.
- 20/ Az Autóközlekedési Tudományos Kutató Intézet könyvtárának dokumentációs munkája. - KAT, 1959. 3. sz. p.55.
- 21/ Pfoutz, D.R.: Guide to report literature. - Library Journal, 1959. p.3363-3366.

Ajánlott irodalom:

- Aronson, E.J.: Cataloging in a large reports organisation. - American Documentation, 1952. p. 114-117.
- Hennington, J.: The integration of report literature and journals.- American Documentation, 1952. p. 149-152.
- Blickle, M.D. - Houp, K.W.: Reports for science and industry. N.Y. 1958. Holt. X,319 p.
- Bray, R.D.: Ways and means of reaching the consumer. - American Documentation, 1952. p. 152-154.
- Canter, L.: Factors restricting the availability of government research reports. - American Documentation, 1952. p.133-138.
- Canter, L.: The impact of documentation on the research library.- Special Libraries, 1954. p. 407-413.
- Carlson, I.G.: Cataloging of technical reports in a military research library. - American Documentation, 1952. p. 119-122.
- Coblans, H.: New methods and techniques for the communication of knowledge. - UNESCO Bulletin for Libraries, 1957. 7.sz. p.154-175.
/Fordítás: A dokumentáció néhány időszerű kérdése. Cikkgyűjtemény. Bp. 1959, OSZK KMK. p. 1-40./
- Collison, R.L.: The treatment of special material in libraries. London, 1957. Aslib.
- Conrad, M.: New methods of reproduction, publication and the design of technical reports. - American Documentation, 1952. p. 168-175.
- Cortelyou, E.: The abstract of the technical report. - Journal of Chemical Education, 1955. p.532-533.
- Evans, E.: Reference use of the collection and its catalogs. - American Documentation, 1952. p.146-148.
- Fagerhaugh, K.H.: Availability of industrial research reports. - American Documentation, 1952. p. 143-145.
- Feskett, D.J.: Information service in libraries. London, 1958, Crosby Lockwood.
- Francis, E.E.: Cataloging of reports in an industrial library. - American Documentation, 1952. p.117-119.

- Fry, B.: The space problem for reports. - United States Atomic Energy Commission, Library Bulletin, TID - 383,2, nov. 1950.
- Fry, B.M.: Technical research reports. - Special Libraries, 1952. p. 211-214.
- Heald, H.J.: The reports librarian and national security. - American Documentation, 1952. p.138-143.
- Herner, S.: The storage and housing of unpublished research reports. - American Documentation, 1952. p. 110-114.
- Hooker, R.H.: Reports librarian; requirements and opportunities.- American Documentation, 1952, p. 163-165.
- Jackson, E.B.: Acquisitions: sources and techniques. - American Documentation, 1952. p.94-100.
- Jackson, E.B.: Unpublished research reports: a problem in bibliographic control. - Univ. Illinois, Library School, Occasional Papers, No 17. 1950. p. 1-11.
- Kent, A. - Perry, J.W.: New indexing-abstracting system for formal reports; development and proof services. - American Documentation, 1957. p. 34-46.
- Lee, E.V.: New developments in distribution and dissemination. - American Documentation, 1952. p. 176-181.
- Mason, W.T.: The dynamics of documentation. - American Documentation, 1956. p.29-32.
- Orne, J.: Maintenance and reduction of a collection. - American Documentation, 1952. p.101-105.
- Sale, R.C.: The functions of the library in the preparation, production and distribution of technical reports. - Aslib Proceedings, 1954. p. 268-277.
- Shrob, L.: Research records in a library. - Special Libraries, 1949. p. 12-16.
- Troan, J.: Science reporting - today and tomorrow. - Science, 1960. p. 1193-1196.
- Ulman, J.N. - Gould, J.R.: Technical reporting. N.Y. 1959, Holt.
- Warheit, I.A.: Bibliographic identification and organization.- American Documentation, 1952. p.105-110.
- Wilcox, H.E.: Reaching the consumer through the field representative and the research information center. - American Documentation, 1952. p.155-163.
- Woolston, J.E.: American technical reports: their importance and how to use them. - Journal of Documentation, 1953. p.211-219.

(b. Gy8re Pál

Györe, P.: The documentation of research reports

During and ever since World War 2 scientific research has grown to such an extent that the technical journals have proved to be inadequate and insufficient for the publication of the results of research work. This is the very cause of the coming into existence of Research Reports as a new contribution to the various documents in technical literature, with its importance rising from day to day. The bibliographic recording, abstracting and propagation of the ever swelling flood of report literature has, in turn, raised a more and more urgent problem calling for a systematic solution in each country. In Hungary, the Hungarian Central Technical Library has set about it by collecting the foreign /mostly American/ reports and surveying them in the abstracting journals regularly issued by the same library. On the other hand, in the special libraries of our research institutes there is only a straddling work done as yet along the way of gathering and of documentation in general of home, and foreign reports.

The present paper reviews the initiatives taken in Hungary for the documentation of the reports in question, furthermore it considers such problems as emerge in connection with the acquisition and bibliographic control of report literature and, in summing up, it presents a suggestion for the organizing of the documentation of home and foreign research reports.